

**OSMANLI HÂNEDANINDA ŞÂFÎ BİR FAKÎH: ŞEHZADE KORKUD
(GANÎMET AHKÂMIYLA ALAKALI “KİTABU HALLİ İŞKÂLİ’L-
EFKÂR FÎ HİLLİ EMVÂLİ’L-KÜFFÂR” İSİMLİ ESERİ BAĞLAMINDA)**

Ahmet Hamdi FURAT (*)

Özet: Siyasî tarihimizde önemli bir yeri olan Şehzade Korkud (ölm. 918/1512) ilim çevrelerinde eserleri ile de tanınmaktadır. Şehzade sıfatıyla öncelikle Saruhan Sancağına, sonra da Teke Sancağına gönderilen Korkud’un bir anda Mısır’a gitmesi ilmî kişiliği açısından da ehemmiyetlidir. Korkud’un Mısır’da kaleme aldığı eserlerden onun Şâfiî fihından ciddi olarak etkilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle Kitabı Halli İşkâli’l-Efkâr fî Hilli Emvâli’l-Küffâr adlı eseri, hem Şâfiî fakihlerin ganimet ahkâmına ait görüşlerine yer vermesi, hem de sultanlığa namzed bir şehzadenin sultanları eleştiren fikirler içeren bir eser yazması sebebiyle İslam Hukuku Tarihi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku Tarihi, Şehzade Korkud, Ganimet Hukuku.

**A Shafii Shahzade (Prince) in Ottoman Dynasty: Shahzade Korkud
(In the Context of Books on Laws of War)**

Abstract: Shahzada Korkud who has important place in our political history is also known his works in scientific circles. He was sent first to Saruhan and then to Teke in the title of Shahzada, he suddenly decided to go to Egypt. This has a great importance for his scientific character. It is considered that he was seriously influenced by Shafii fiqh in Egypt. Especially his book entitled “K. Hall al-Ishkal’l-Afkar fî Hilli Amwal al-Kuffar” has importance in point of two aspects: giving place to Shafii opinions on judgment of booty and giving place to opinions that criticise the Sultans.

Key Words: History of Islamic Law, Shahzade Korkud, Laws of Booty.

(*) Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı.
(e-posta: ahmet_hamdifurat@yahoo.com)

Giriş

Sultan II. Bâyezid'in ortanca oğlu, Yavuz Sultan Selim'in ağabeyi olan Şehzâde Korkud'un kardeşi ile giriştiği saltanat mücadelesi, XVI. asır Osmanlı Tarihi'nin önemli siyâsi olaylarından birisidir. Korkud, sadece bu mücadelesi ile değil, ilmî kişiliği ile de hatırlarda kalmıştır. Diğer şehzâdeler gibi edebiyatla uğraşan, dîvânı bulunan Korkud, bunun yanı sıra dînî ilimler de iştigâl etmiş, fıkıh, kelâm ve tasavvuf alanlarında kitaplar telif etmiştir. Makalemizde öncelikle Şehzade Korkud'un hayatı üzerinde durulacak, daha sonra fikhî konuları ele aldığı eserleri ve özellikle savaş hukukuyla alakalı “*K. Halli İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr*” isimli eseri değerlendirilecek ve İslam Hukuku Tarihi açısından önemi tartışılacaktır.

a. Şehzade Korkud'un Hayatı ve Hakkında Söylenenler

Şehzade Korkud'un doğum tarihi olarak 872/1467 ve 874/1469 olmak üzere iki ayrı tarih verilmektedir. (Uzunçarşılı, 1960: 539.) Fatih Sultan Mehmet'in vefâtı (ölm. 1481) üzerine çıkan saltanat mücadelesinde Korkud, babası Bâyezit'in Amasya'dan gelişine kadar İshak Paşa tarafından saltanat makamına çıkarılmış ve 18 gün saltanat sürmüştür. (Uzunçarşılı, (1960) s. 543.) II. Bâyezit'in sultan olmasının hemen akabinde Korkud, Saruhan (Menteşe) Sancağı'na gönderilmiştir. Saruhan Sancağı'nda iken Midilli adası sebebiyle Venediklilerle karşı karşıya gelen Korkud, devlet işleriyle etrafındakileri görevlendirmeyi tercih etmiş ve kendisini ilim ve mûsikiye vermiştir. Dönemin önde gelen ilim adamlarından da dersler alan Korkud, Saruhan Sancağı'ndan, bazı talepleri ve dönemin devlet ricâli ile çekişmeleri sebebiyle Teke Sancağı'na kaydırılmıştır. Bu durum, onun İstanbul'dan uzaklaşması ve dolayısıyla diğer şehzadelere göre padişah olma noktasında daha az ihtimâle sahip bir yere kaydırılması anlamını taşımaktaydı. Keyfiyet, Korkud'u memnun etmemiş, babasından Saruhan Sancağı'nın yeniden kendisine verilmesini istemiştir, fakat bu isteği kabul görmemiştir. Babası ile olan ihtilafı, sancak işlerine memur tayini, kendisinin ise Antalya'da kalması şeklinde bir anlaşma ile kısmen çözülmüştür. Korkud, böylelikle saltanat mücadelesinde şansı kalmadığını hissetmiş ve kendisini ilme vermişe denilebilir. (Uzunçarşılı, 1960: 546-8.)

Korkud, Antalya'da bulunduğu sırada âni bir kararla Mısır'a gitmiştir. Son dönem Memlûk tarihçisi İbn İyâs (ölm. 929/1522), *Bedâ'i'u'z-zühûr fî vekâ'i'd-dühûr* isimli eserinde bunun sebebi olarak babası ile arasının açık olduğu, aralarını düzeltmek için Sultan Gavri'ye geldiği şeklindeki söylentiye nakleder (وكان سبب مجيء قرقد بن عثمان الى مصر قبل حصل بينه وبين أبيه حظ نفس فآتي الى السلطان ليصلح بينهما Muhammed b. Ahmed b. İyâs el-Hanefî el-Mısırî, *el-Muhtâr*, 1960: 781). Mısır'a gelişini babasına arzı ile bildiren Korkud, gidiş sebebini ise Hz. Peygamber'i rüyasında görmesi olarak belirtmiştir. İbn İyâs, onun Mısır'daki yaşamı ile ilgili detaylar da verir. Bunlardan birisi bizce dikkat çekicidir. İbn İyâs, 915 Rebiülevvelinin 11. Cuma günü/28 Haziran 1509 Perşembe (Günlerdeki bu karışıklık rü'yet-i hilal meselesi ile alakalıdır) Sultan tarafından mevlid verildiği ve buna âdet üzerine emirlerin ve dört mezhep kadısının davetli olduğunu kaydetmektedir. Korkud, meclise gelince Sultan ayağa kalkmış, ve onu, kendi oturduğu yerin sağ tarafına Şâfîî kâdisının yanına oturtmuştur (وفي اليوم الجمعة حادي عشره عمل السلطان المولد النبوي واجتمع الامراء والقضاة الاربعة على العادة وحضر قرقد بيبك بن عثمان فلما طلع قام له السلطان واجلسه عن يمينته فوق المرتبة التي هو جالس عليها فوق القاضي الشافعي 1960: 781).

Bu olayın bir mana taşıyıp taşımadığı üzerine yorum yapmak için elimizde delil yoktur. Fakat makalemizin ileri sayfalarında ortaya konulacak Korkud'un Şâfîî temayülü olayı mânidâr bir hale getirmektedir.

Korkud'un hacca gitmek istediği fakat babası II. Bayezıt'la bağlantılı olan Memlûk Sultanı Gavri'nin buna mâni olduğu bilinmektedir. Daha sonra babasından özür dileyerek Antalya'ya dönen Korkud'un taht mücadelesini makalemizle alakası olmaması sebebiyle burada konu etmiyoruz. Fakat Korkud'un tahta oturabilmek için uğraş verdiğini ve en sonunda öldürüldüğünü burada hatırlatalım. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı 1960: 589.)

Onun ilmi kişiliğini döneminde yazılmış eserler de ortaya koymaktadır. Edebiyatla uğraşması, harîmî mahlası ile şiirler kaleme alması onun bu yönünün daha fazla gündeme gelmesine sebep olsa da tarihçiler ve tezkire sahipleri onu şer'î/fikhî/hukukî ilimlerdeki bilgisini vurgulamaktadır. Bazı alıntılar yaparak bu hususun altını çizmek istiyoruz.

XVI. yüzyıl dîvân şâirlerinden Sehî Bey (ö. 1548): "*Harîmî tehallüs etmiştir. Âlim, fâzıl, zûfunûn padişahdı. Anın kemâlâtına nihâyet yok. Fetvâ'dan "Korkudiye" adlı bir kitap te'lif edip mevâli-i izam ve ahâli-i kirâm huzûr-ı şeriflerinde makbûl ve mergûb vâki olmuşdur*" (Edirneli Sehî, 1325: 17-18).

XVI. yüzyıl şâirlerinden Latîfî (ö.1582): "*Sultânların bilginlerinden, şehzâdelerin bilgelerindedir. Pek çok deve katarı, dağı andıran kütüphânesini ve kütüphâne hazînesini taşırdı Arapça fetvâ alanında bir eseri, başka alanlarda da şerh ve hâşiyeleri vardır.*" (Latîfî, 1990: 75.)

Şeyhülislam Hoca Sâdeddin (Hoca Sadedin, t.y.: 214. (ö. 1599): "*Esnâf-ı evsâf-ı kemâlde bî-misâl ve câmi'-i mehâsin-i hisâl idi. Ulûm-ı mütedâvilede te'ammuk, husûsen şer'iyâtta mezîd-i tefevvuk vusûl bulmuştur. Fıkıhta mezâhib-i e'imme cem'ine mütekeffil bir kitâb-ı müstetâb telif etmiştir.*"

Tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî (ölm. 1600): "*İmdi bu kıssanın aslı budur ki Şehzâde-i mezkur ilm u ma'rifetle zâtı ma'mûr ve kütüb-i fikhîyyeden Fetâvâ-yı Muhît'in iki mezhepte iftâsı câiz olan mes'ûli ve ihtilâfât-ı ferikayne müte'allik mevâddi bir müstakil kitâb etmiş âlim-i kâmil olmağın*".(Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü'l-Ahbâr*, Fatih 4465, s. 201b)

Tezkiresi ile meşhur Kınalızade Hasan Çelebi (ölm. 1604): "*Şerh-i Mevâkif-ı Cürcânî kitabını gördüm. Kenarında hatt-ı şerifleriyle bazı irâdât tahrir ve tastir eylemişlerdir*". (Kınalızade Hasan Çelebi, 1981:104).

17. asır Osmanlı tarihçisi Münecimbaşı (ölm. 1702): "*Sultan Korkud âlim ve fâzıl şehzâde olup müellefât-ı celîlesi vardır. Ezcümle fikh-ı şerifte Korkudiye dedikleri Fetâvâ'yı onlar cem' etmişlerdir.*" (Münecimbaşı, 1285, 285)

18. asır âlimlerinden Müstakimzade (ölm. 1787), Muhammed b. Şeyh Bedreddin el-Vefâî ez-Zeynî'den naklen onun hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Harîmî, es-Sultân*

el-Fâzıl Korkud b. es-Sultân Bâyezîd b. Ebi'l-Feth Mehmed Hân el-Osmânî'nin mahlasıdır. Şeyh Bedreddin el-Vefâî, Hazînetu'l-Efâzıl isimli eserinde şöyle demiştir: Onunla ölümünden 8 sene önce karşılaştım. Onu hadîste imâm, usûlde deniz, tarihte hibr buldum. Onun Hâfîzu'l-Lisân ve'l-Cinân ve Fetâvâ isimli eserleri vardır” (حريمي مخلص السلطان الفاضل قورقود بن السلطان بايزيد بن ابي الفتح محمد خان العثماني قال الشيخ محمد بن بدر الدين الوفائي في كتابه خزينة الافاضل لاقيته بانطالية قبل فوته ثمان سنين فوجدته اماما في الحديث وبحرا في الاصول حبرا في التواريخ واسماء الرجال وله كتاب سماه حافظ اللسان والجنان وفتاوى وكان في بدأ في الموسيقى ... (وشاعر متخلصا به بعد الحج ... (Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb ve'l-Elkâb*, Halet Efendi 628, 183a.)

Bunların yanında İbn Kemal'in onun hakkında verdiği malumat öneme hâizdir (*Kâh mişkât-ı kıyâstan ki menba'-i envâr-ı enzârdır iktibâs olan mesâil-i nakliyenin keyfiyet-i istintâcına ukûf tahsilinde oldu. Kâh mir'ât-ı mücella-yı nüfûsda tarîka-i in'ikâsla zuhûr eden delâil-i aklıyenin mukaddemât-ı istihrâcının tekmilinde oldu. Hakâ'ik-i ma'kulün ve dekâ'ik-i menkûlün cem'iyile nihâl-i tâb'-ı tûbâ misâli zûfünün olup ol yegâne-i zemane her ne sînâ'atla el urduysa pek fennîler gibi mahâretle şöhrat bulup te'lif ve tedvin ettiği kütüb-i câmi'a ki şüheb-i lâmi'a gibi etrâf-ı eknâfi âsumân-ı ezhânda zâhir ve sâhirdir. Ve âfâk-ı cihâna yayıldı. Müte'âl fi'z-zevâyâ habâyâ ve fi'r-ricâli bekâyâ ki emvâl-i meşhûre gibi elsine-i nâsda mezkurdur. Dâ'va-yı bî-mânâ değil idüğün halk-ı âlem bildi. Megâlik-i miiftâhi feth u gavâmiz-i keşşâfi keşf etmekle etvâr-ı nihâni beyan bir vech ile ayân etti ki (تتق) ufk-i i'câzda şimdiye dek zuhûr etmeyen ebkâr-ı efkârı yüzünden nikâb-ı irtiyâb gitti. Fusûl-i usûlü tavzih ve telvihde delâ'il-i hilâfîyyeyi ve mesâil-i ihtilâfîyyeyi tercih ve tenkihde Fahrulislâm Pezdevî, Şemsüleimme Serahsî gibi âlim-i tahkik ve ilm-i tedkik olmağla iştihâr buldu. Esâs-ı belâgata ve mesâ'il-i ihtilâfîyyeyi tercih delâil-i i'caz olan mebâni-i me'ânî ve mesâ'il-i beyânı izah ve telhisde keşf-i dekâik idüp keşşâf-ı hakâik olmağla Allâme Zemahşerî gibi fâik ve Şeyh Abdulkadir gibi bâhir oldu. Nazm-ı Fârisî: Müctehid der hilâf-ı nükte-keşi Mâlik-i fikh-ı Kûfe ve Kureşî Tezyin ve meşârîku'l-envâr Ol muvâfik min indillâhın ki imdâd-ı hayb ve irşâd-ı bî-rayb vâsıtasıyla her hüküm ki eder hak olmak muhakkak oldu. Tâb-ı nukkâdın eimme-i müctehidînin kaydı içtihadıyla mukayyed olan ahkâmın tahkikiyle hüküm mutlakdır. Mesâil-i kesîrede İmam Şâfîyi tercih etmiştir. Delâilinde ihtilâl olan yeri ihtimâm edip tashih etmiştir. Şerh murad ve cerh içtihad ettiği yerler çok, hak gördüğü kavilde tasallubu var taassubu yok. İbn Kemal, *Tarih*, Millet Kütüphanesi, 32, s. 120a-120b.). İbn Kemal'in ifâdelerinden onun özellikle hem aklî ilimleri hem de naklî ilimleri tahsil ettiği [*Hakâ'ik-i ma'kulün ve dekâ'ik-i menkûlün cem'iyile nihâl-i tâb'-ı tûbâ misâli zûfünün*], eserlerinin döneminde de yaygın olduğu [*te'lif ve tedvin ettiği kütüb-i câmi'a ki şüheb-i lâmi'a gibi etrâf-ı eknâfi âsumân-ı ezhânda zâhir ve sâhirdir*], usul-i fıkıhta Pezdevî ve Serahsî gibi tahkik ve tedkik sahibi âlim olduğu [*Fusûl-i usûlü tavzih ve telvihde delâ'il-i hilâfîyyeyi ve mesâil-i ihtilâfîyyeyi tercih ve tenkihde Fahrulislâm Pezdevî, Şemsüleimme Serahsî gibi âlim-i tahkik ve ilm-i tedkik olmağla iştihâr buldu.*], meseleleri anlamada Zemahşerî ve Şeyh Abdülkâdir gibi olduğu [*Esâs-ı belâgata ve mesâ'il-i ihtilâfîyyeyi tercih delâil-i i'caz olan mebâni-i me'ânî ve mesâ'il-i beyânı izah ve telhisde keşf-i dekâik idüp keşşâf-ı hakâik olmağla Allâme Zemahşerî gibi fâik ve Şeyh Abdulkadir gibi bâhir oldu*] gibi hususlar anlaşılmalıdır. İbn Kemal'in yukarıda geçen ifadeleri biraz abartılı olsa da önemlidir. Onun için Farsça*

nazmda kullandığı “Mâlik-i fikh-ı Kûfe ve Kureşî” ifadesi onun Hanefî ve Şâfiî fikhına vâkıf olduğunu ortaya koymaktadır. Yine onun “Mesâil-i kesîrede İmam Şâfiîyi tercih etmiştir. Delâilinde ihtilâl olan yeri ihtimâm edip tashih etmiştir. Şerh murâd ve cerh içtihad ettiği yerler çok hak gördüğü kavilde tasallubu var, taassubu yok” ifadeleri onun Şâfiî mezhebine mütemâyil olduğunu ortaya koymaktadır.

Eserleri:

1. Korkûdiye (القورقودية)

Şehî Bey (ö. 1548), *Tezkîresinde* (1325: 17-18. “Korkûdiye” isminde bir fetvâ mecmuasının ismini zikretmekte, fakat muhtevası hakkında bilgi vermemektedir. Latîfî (ö. 1582) ise onun “Arapça bir fetvâ kitâbı” (1990: 75.) olduğunu belirtmekle yetinmektedir. Hoca Sâdeddin (ö. 1599), “fikahta mezâhib-i e’imme cem’ine mütekeffil bir kitâb-ı müstetâb” ifadeleri ile eserin muhtevası ile alakalı ipucu vermektedir. Onun verdiği bu bilgiden eserin fikh konusunda imâmın mezheplerini içine alabilecek derece geniş bir kitap olduğu anlaşılmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli (ö. 1600) ise “kütüb-i fikhîyyeden Fetâvâ-yı Muhît’in iki mezhepte iftâsı câiz olan mesâili ve ihtilafât-ı ferikayne müteallik” (Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü’l-ahbâr*, Fatih 4465, s. 201b) diyerek Burhânuddîn b. Mahmûd b. Tâcuddîn’in (ölm. 616/1219) *el-Muhit el-Burhânî* isimli eserinden -ki meselelerden ki bu eser Hanefî mezhebine göre yazılmıştır- Şâfiî mezhebinde de fetvası câiz olan mesâili ve iki mezhepteki farklılıkları da içine alan bir eser olduğunu belirtmektedir. Münecimbaşı (ö. 1702) ise sadece *Korkûdiye* isimli bir eseri olduğunu belirtir. (1285: 285) Kâtip Çelebi de eserden *Fetâvâ-yı Korkûdhâniye* diye bahsetmektedir. Fakat muhtevası hakkında bilgi vermemektedir. (Katip Çelebi, t.y.: II, 1228)

Bu eser maalesef şu an elimizde bulunmamaktadır. Fakat eserin vurgulanması gereken en önemli hususun Hanefî ve Şâfiî mezhebini içine alan bir fetvâ kitabı olma keyfiyeti olduğu anlaşılmaktadır.

2. Da’vetu’n-Nefsi’s-Tâliha (طالحة) ila’l-A’mâli’s-Sâliha bi-âyatî’z-zâhire ve’l-beyyînâti’l-bâhire

Eser isminden de anlaşılacağı üzere tâlih (yorgun, fasit) nefisleri sâlih amellere âyetler ve delillerle davet etmek üzere kaleme alınmıştır. Eserin zahriyesinde *Kitab el-Harimi fi’t-Tasavvuf* şeklinde kayıt bulunmaktadır. Fakat eser, yukarıda belirtilen şekliyle kayıtlara geçmiştir. Eser genel olarak ahlâkî bazı meseleleri içermekteyse de fikhla ilgili bazı konuları da ele almaktadır. Fikhla ilgili konuların en önemlisi eserin daha başında Korkud’un siyasete örf şüphesi karışmadan şer’in icrâsının imkânsızlığı üzerinde durmasıdır. O, Sultanların, yaptıkları sebebiyle ahiretin miskinleri olduğunu belirtmekte ve örfî siyasetlerinin en fâhişi olarak “katlu’n-nûfûs bi gayri hakkin şer’iyyin/ şer’i bir hak olmaksızın nefisleri öldürmek/ğ” i ifade etmektedirler (Ayasofya, 1763, 4a-4b.). Onun bu konu ile alakalı olarak kullandığı ifadeler şu şekildedir:

Bu zamanda siyasete örf şüphelerinden hatta şer’e açık olarak muhâlefeti bilinenlerden hâlis olarak şer’in icrâsı mümkün değildir... Âhirette dünya sultanların

örfünden yaptıklarımızdan özür dilemek mümkün olmayacak. Onlar âhirette miskinlerdir. Örfî siyasetlerinin en fâhiş olanı şer'î bir hak olmaksızın nefisleri öldürmeleridir. Allah Teâlâ şöyle demiştir: *Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.* (Nisa, 93) Bu sebeple kısas hükmü konuldu. Allah Teâlâ şöyle demiştir: *Öldürülenler hakkında size kısas farz kıldı.* (Bakara 178) Abdullah b. Mes'ud'dan Resulullah'ın şöyle dediği rivâyet olunmuştur: *Kıyamet gününde nâs arasında muhakemesi yapılp hükmü verilecek ilk şey, kanlar hakkındadır. Buhârî* (Buhârî, Diyât, 1.) ve *Müslim* (Müslim, Kasâme, 8) rivâyet etmiştir. *İbn Ömer'den rivâyetle Hz Peygamber şöyle demiştir: Mü'min, haram kan dökmedikçe, dininde bir genişlik üzeredir. Buhârî* (Buhârî, Diyât, 2) rivâyet etmiştir.

Korkud, Âyetlerden ve hadislerden deliller getirerek haksız yere katlin haramlığını vurgulamaktadır. (Ayasofya, 4465, 4a-5b.) Şehzade Korkud'un bu hususları, siyâsete örf şüphesi ile ilgili bahiste ve eserinin hemen başında dile getirmesi, esâs itibarıyla Fatih Sultan Mehmed'in Kânunnâmesi'nde belirttiği nizâm-ı âlem için kardeş katli hususuna bir itiraz mahiyetindedir.

Onun sultanları eleştirdiği bir diğer husus, müstakil bir risalesinde de ele aldığı ganîmet malları ile ilgili meseledir (... مع الامارة لا بد من أخذ المال بلا حق Ayasfoya 4465, 5b) Fitnenin çıkmasının kaçınılmaz olduğu (لا محالة من وقوع النزاع والجدال وشدة الافتتان وحدث) مرج بين الامثال والاقتران Ayasofya 28b), meliklerin önünde yerin öpülmesi (Bunu da Sübki'nin eserinden nakille en-Nevevî'nin *el-Mecmû'*undan almıştır. Ayasofya 4465, 123b. ما يفعل كثير من الجهلة من السجود بين يدي المشايخ حراما قطعاً بكل حال سواء كان الى القبلة او غيرها Cahillerin çoğunun) ورساء قصد السجود الله تعالى لو غفل وفي بعض صوره ما يقتضي الكفر لو يقاربه انتهى şeyhler önünde yaptıkları, ister kibleye veya başka bir şeye yönelerek olsun ister Allah Teâlâ'ya secdeyi kastetsin kesin bir haramdır. (en-Nevevî, *t.y.*: III, 565), meliklerin cuma ile ilgili hükümleri bilmeden ve reâyânın parasını alarak kendi adlarına camiler inşa ettirmesi (es-Sübkî, 1993: 20.) isimli eserinden almıştır. قال القاضي ولقد من يعمر الجوامع طائفاً أن ذلك من أعظم القرب فينبغي أن يفهم أن إقامة جمعيتين في بلد لا يجوز إلا لضرورة، عند الشافعي وأكثر العلماء، فإن قال قد جوزها قوم قلنا له: إذا فعلت ما هو واجب عليك عند الكل، فذاك الوقت إفعال الجائز عند البعض، وأما أنك تركت ما نهى الله عنه وتترك ما أمر به، ثم تريد أن تعمر الجوامع بأموال الرعايا ليقال هذا جامع فلان، Ayasofya 4465, 123b (trc. Kâdî şöyle demiştir: .. Câmileri Allah'a en büyük yakınlaşma sanarak inşa edenlerin bir beldede iki cum'a namazının Şâfiî ve ekser ulemâya göre, ancak zarûret halinde câiz olacağını bilmeleri lazımdır. Şayet buna bir grup cevâz verdi derse biz ona şöyle deriz: Bütün herkese göre sana vâcip olanı yapmışsan, bu zaman da bazılarına göre câiz olanı yap. Ama sen Allah'ın nehyettiğini yapıyorsun, emrettiğini terk ediyorsun. Sonra reâyânın malı ile bu felânın câmiidir demek için camiler imarını istiyorsun. Allah bu ebedi olarak kabul etmeyecektir), gusul ve abdestle ilgili hususların bilinmemesi (الصلوات مختلة في ديارنا اذ لا صلاة مطلقاً في القرى والمصلون في البلاد غالبهم يصلون بجنابة او حدث او نجاسة على بدن او ثوب او مكان Ayasofya 4465, 122a. (trc. Namazlar diyarımızda rükün ve şartlarına göre kılınmamaktadır. Köylerde mutlak olarak namaz yoktur. Beldelerde namaz kılanların çoğu cünüpdür veya hadesten temzilenmemiştir veya bedeninde veya giysisinde veya namaz kıldığı mekanda necaset vardır.), rüşvet (Ayasofya 4465, 150b) gibi bahisler ele alınmaktadır. Bunun yanında Hanefî Mezhebi, müftülerin fetva vermekte karşılaştıkları

zorluklar, mezhepler arasındaki farklar ve bunların oluşturduğu sorunlar, medreselerdeki fıkıh eğitimi ile ilgili bazı bahisler (Ayasofya 4465, 221a- 254a) bulunmaktadır.

Sadece bazıları hakkında kısa bilgiler verdiğimiz tüm bu konular, Korkud'un emirliği, yukarıda sözü geçen kötü yönleri sebebiyle bırakıp kendisini fakr ve hamula/bitkinlik vermesi (ما يرشدني الى ترك الامارة والاقبال على الفقر والخمول) (215b) anafikrine istinad etmektedir. Burada Korkud'un üzerinde durduğu iki hususu önemine binâen zikretmek istiyoruz. Bunlardan birincisi, Korkud'un rüyasında Resulullah'ı görmesi ve bunu Şâfîî Mezhebine girmeye yormasıdır. Korkud eserinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

... yukarıda zikri geçen rüyam hakıtır. Tevîlinin Şâfîî Mezhebine hidâyet ve irşâd olduğu gizli değildir. Hatta bu bana geçen zamanda tasavvufu işgalim esnâsında iki kere oldu. (إذا عرف هذا فقد ظهر ان رؤياي السابق ذكرها حق ولا خفاء في ان تاويلها الهداية والارشاد الى) (215b) مذهب الشافعي رضه بل وقع لي مرتين في حال تصوفي في الزمان السابق اني رأيت النبي صلعم في المنام وذكر Ayasofya 4465, 215b) لي ما يرشدني الى ترك الامارة والاقبال على الفقر والخمول

Bir diğer mesele de Korkud'un emirliği terk ile alakalı olarak 'bunu daha önce Osmanlıda yapan olmadı' şeklinde kendisine yapılan itiraza verdiği cevaptır. O, aynı durumu, daha önce II. Murad'ın yaptığını, fakat onun bunu nefsinin istekleri sebebiyle, kendisinin ise Rahman'ın rızasına tevessül için yaptığını kaydetmektedir. (Ayasofya 4465, 260a-260b)

3. Kitâbu Vesileti'l-Ahbâb (كتاب وسيلة الاحباب)

Korkud'un babasına Mısır'a gidiş sebebini açıkladığı ve özellikle baba-oğul ilişkisi ile alakalı hadisler içine alan (اما سبب تاليف هذه الكتاب المشتمل على النكت والالغاز المسمى بوسيلة) (Ayasofya 3529, 11a.) kendi hattıyla kaleme aldığı bir eserdir (Başı: فقير رحمة ربه الودود قورقود عفاالله عنه وغفر لوالديه) (Ayasofya 3529 Eserin fereğ kaydı şu şekildedir: الفه ولدك ومحبك فقير رحمة ربه الودود محمد قورقود الداعي لك والمقبل لاقدام عزك والمسلم عليك في كل اناء ليل وطرف غروب وانجز تاليفه يوم الجمعة خامس عشر شهر صفر من شهر الفعافية 143a). Eserin hemen başında rüyasında Hz. Peygamberi gördüğünü ve onun o yıl hacca gitmesi gerektiğini söylediğini kaydeder. Ayasofya, 3529, 2a) وتكررت لي في الدياجي رؤية المصطفى وناداني في المناكم بالتوجه اليه في هذا العام من غير شك)

4. Şerhu Elfâzi'l-Küfr (شرح الفاظ الكفر)

Korkud'un elfâz-ı küfr ile alakalı yeterli bir eser bulamaması sebebiyle kaleme aldığını belirttiği eseridir. (شرح الفاظ الكفر الحمد لله الذي نور قلوب اوليائه بنور التوحيد والايمان وكدر) (افندة اعداية بظلمة الكفر والطغيان والصلوة والسلام على رسوله محمد المصطفى بين بني نوع الانسان وعلى سائر الانسان وعلى سائر الأنبياء وغيرهم ممن اتبع الهدى بخير واحسان الى يوم تبدل الدنيا الى عالم الجنان والنيران واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له في جميع صفاته الكاملة وافعاله الحسان وشهد ان محمدا عبده وحببيه ورسوله الى اخر الزمان وبعد فاني قد وقفت على كثرة تداول الفاظ الكفر بين السنة الجهلة مع كثرتهم بل كثير من طلبه العلم والمنتسبين اليه في عصرنا ايضا لجهلهم في باب الدين وتتبع الكتب فلم اجد شيئا منها وافيا ببيانها

وڪافيا في عيانها فارتدت ان اجمعها وافضلها واشرحها بحل مشكلها وبنيتها على اساس الاصولين اصول الدين واصول الفقه مع رعاية قواعد الفروع لكن الاخري بالحال والاولي بالمقال بيان الايمان اولا لتقدمه الذي يقتضيه قوله صلعم ما من مولود الا يولد على فطرة فابواه يهود انه وينصرانه ويمجسانه الحديث رواه البخاري ومسلم ثم بيان مزيل الايمان ثانيا بيان احكام الارتداد تمسكا في ذلك بسلسلة الانصاف والسداد وارسالا لحبل التعصب والعناد والله الموفق الى سبيل الرشاد ولا باس برسم الكتاب بحافظ الانسان عن لافط الايمان اللسان والله الموفق والهادي (Eser zahriyesinde her ne kadar bu isimle belirtilmişse de mukaddimede eserin isminin, *Hâfîzu'l-insân 'an lâfîzi'l-İman* olduğu anlaşılmaktadır. Korkud, mukaddimede elfâz-ı küfrün ilim talebeleri tarafından dahi layıkıyla bilinmediğinden, bu konuda yazılmış eserlerin yetersizliğinden bahsetmektedir.

C. K. Halli İşkâli'l-efkâr fi Hilli Emvali'l-küffâr/ Kafirlerin Mallarının Helallığı Hakkındaki Fikir Karşıtlığının Halli

Elyazması Nüshanın Özellikleri

Eser, Süleymaniye Kütüphanesi çatısında bulunan kütüphanelerden Ayasofya Kütüphanesi 1142'de kayıtlıdır. Nesihle 58 varaktan oluşan eser, nesihle yazılmıştır. Eserin, 1a'sındaki kayıt şu şekildedir: *Kitâbu Halli İşkâli'l-Efkâr fi Hilli Emvâli'l-Küffâr li'l-abdi'l-fakîr el-müftekir ilâ rahmeti rabbihi'l-muktedir âmilu'l-fadli'r-rahmânî ve râci'l-hüdâ'l-mennânî Ebi'l-hayr Muhammed b. Korkud el-Osmânî b. Ebi Yezîd b. Muhammed b. Murâd b. Muhammed b. Ebi Yezîd b. Murâd b. Orhân b. Osmân ve ileyhi yünsebu evlâduhu.* (الكفار للعبد الفقير المفتقر الى ربه حل اشكال الافكار في حل اموال الكفار) الكفار للعبد الفقير المفتقر الى ربه محمد الهادي المناني ابي الخير محمد قورقود الغني المقنن أمل الفضل الرحماني وراجي العثماني بن ابي يزيد بن محمد الهادي المناني ابي يزيد بن محمد اولاده محمد ابي يزيد بن مراد بن اورخان ابن عثمان بن مراد بن

2^b-3^a

2^a

1^a

Yine 1^a'da Sultan I. Mahmud'a (ölm. 1754) âit vakıf mührü bulunmaktadır. Ayrıca bu vakıf kaydını Haremeyen-i Şerifeyn vakıfları müfettişi Ahmed Şeyhzâde'nin yazdığı kaydedilmektedir. 1a'da Sultan Mahmud'un vakıf mührü vardır. Eserin başı şu şekildedir:

الحمد لله الذي اصل في الابضاح الحظر الشديد فما اباح الاستثناء عنه الا بالاذن الجديد ومالم ياذن فيه ابقاه على الاصل المديد والصلوة علي سيد الأولين والأخريين المرسل بالشرع السديد وعلى سائر رسله وألهم وصحبيهم وتبّعهم على الحد الحديد والسلم عليهم في دار السلام بالعدد الغير العديد وبعد فان في خاطر القاتر من اوائل اشتغالي بالعلوم كان يختلج حكم مسئلة مشكلة وما كنت اجد من يحل مشكلي ثم بعد ما تيسر لي تتبع العلوم والاطلاع على الكتب المذهبية المعتبرة زاد الاشكال ثم انجلت قضية الحال والله اعلم واكبر متعال ثم رأيت المسئلة لا يتضح حكمها الا ببيان مسائل اخري فلاجرم رتبته رسالة حاوية للمسائل جامعة لأقوال الاواخر والاولئ متحلية بتقق الدلائل وكل حزب بما لديهم فرحون وفوق كل ذي علم عليم وسميت الرسالة بحل اشكال الافكار في حل اموال الكفار ...

Eserin Yazılma Sebebi

Eseri yazma sebebini, Korkud, eserinin mukaddimesinde şu şekilde anlatmaktadır:

İmdi, ilimle uğraşmamın ilk zamanlarında zihnime bir mesele takılmıştı. Meseleyi çözecek kimse bulamıyordum. Daha sonra ilimle uğraşmak ve 'muteber mezhep kitapları'na ulaşmak benim için kolaylaşınca (Korkud, kanaatimizce burada ilimde derinleşmesi ile Mısır'a gidişini kastetmektedir) problem arttı. Fakat daha sonra işin iç yüzü aydınlandı. ... Meselenin hükmünün mutlaka diğer meselelerin hükmünün beyânı ile açığa çıkacağını gördüm. Meseleleri ve evâ'il ve evâhirin kavillerini içine alan bir risâle tertip ettim. *Her grup kendi elindekiyle övünüp sevinç duymaktadır* (Rum 32), *Her bilgi sahibinin üstünde bir başka bir bilen vardır* (Yusuf 76), ve ona "Hallu İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr" *Kâfirlerin mallarının helallığı hakkında fikirlerin işkalinin halli*" ismini verdim.

Eser, mesele başlığı altında yedi bölümden meydana gelmektedir.

Birinci Mesele: Bu meselenin büyük kısmını Şehzâde Korkud (ölm. 918/1512), Muhyiddin en-Nevevî'nin (ölm. 676/1277) *Mes'ebetü Vucûbi Tahmîsi'l-Ganîme* (Bu eser Nâsır b. Mes'ûd b. Abdullah tarafından Riyad'da 2003 yılında basılmıştır.) adıyla, et-Tâc el-Firkâh'ın (ölm. 690/1291) (Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Sibâ' el-Fizâri el-Bedrî, Ebû Muhammed, Tâcuddin el-Firkâh, müverrih ve Şafîî fakîhdır. Mısır asıllıdır fakat Dimaşk'ta ikamet etmiştir. *el-Iklîd li-zevi't-taklîd, Şerhu't-Tenbih, Şerhu'l-Varakat, Keşfu'l-Kinâ fî Hilli's-Semâ* isimli eserleri vardır (Zirikli, III, 393). Hocaları arasında İzzuddin b. Abdisselâm (ölm. 660), Takıyuddin İbni's-Salâh (ölm. 643), İbnu'z-Zebîdî (ölm. 631), es-Sehâvî (ölm. 643), İbnu'l-Letî (ölm. 634), Tacuddin b. Hameveyh (ölm. 642), İbnu'l-Müneccâ (ölm. 642), ez-Zeyn Ahmed b. Abdilmelik b. Osman (ölm. 640), Mükerrrem b. Ebî's-Sakr (ölm. 635)'i sayabiliriz. Talebeleri arasında ise en-Nevevî (ölm. 676), İbnu'l-Attâr (ölm. 724), İbn Teymiye (ölm. 728), el-Mizzî (ölm.742), el-Berzâlî (ölm. 739), eş-Şeyh Burhanuddin, Ahmed b. İbrahim b. Sibâ (ölm. 705), Kemaluddin b. ez-Zemlekanî (ölm. 727), Kemaluddin eş-Şühebi (ölm. 726). Kendisine kadılık teklif edilmiş, fakat bunu reddetmiştir. (İbnü'l-Firkah, *Şerhu'l-Varakat li-İmam el-Haremeyn el-Cüveyni*, s. 33-53). ez-Zehabî, el-Firkah'ın Şam'ın fakihî olduğunu ve mezhebin ileri gelenlerinin ona gidip geldiğini belirtir. Her ne kadar yukarıda talebesi olarak zikredilse de el-Firkâh ile en-Nevevî arasındaki münzaralara atf yapmaktadır. Onun en-Nevevî ile alakalı verdiği bilgiler dikkat çekicidir: "O, Şeyh en-Nevevî'den 7 yaş büyüktür. O daha fakihdi, daha kabiliyetliydi, eş-Şeyh Muhyiddin'den münazara bakımından çokça

kuvvetliydi. eş-Şeyh Muhyiddin ondan daha fazla mezhebi naklelerdi ve ondan daha fazla mezhepten hıfz etmişti" وكان أكبر من الشيخ النووي رحمهما الله تعالى بسبع سنين وكان افقه نفسا " وأذكى قريحة وأقوى مناظرة من الشيخ محيي الدين بكثير ولكن كان الشيخ محيي الدين انقل للمذهب وأكثر محفوظا قال الشيخ الامام العلامة مفتى الفرق تاج الدين عبد الرحمن بن ابراهيم بن سباع الفركاح (Bu eser de Nâsır b. Mes'ûd b. Abdullah tarafından en-Nevevî'nin yukarıda ismi geçen eseriyle beraber Riyad'da 2003 yılında basılmıştır. Eser her ne kadar babası kadar önemli bir fakih olan İbnul-Firkah'a nispet edilse de eserin hemen başındaki قال الشيخ الامام العلامة مفتى الفرق تاج الدين عبد الرحمن بن ابراهيم بن سباع الفركاح كوركود da eserin yazarından el-Firkah olarak bahsetmektedir.) isimli eserine yazdığı reddiyyeden almıştır. Birinci eser, büyük ölçüde Korkud tarafından nakledildiğinden, burada muhtevâsı üzerinde durulmayacak, Şehzâde Korkud'un eserinin birinci kısmında ele alınacaktır. İkinci eserden ise Korkut'un eserinde sadece bazı kısa alıntılar bulunmaktadır. Bu alıntıların eser hakkında genel bir kanaat vermek için yeterli olmaması sebebiyle eseri kısaca tanıtacağız:

Eserin başı: قال الشيخ الامام العلامة مفتى الفرق تاج الدين عبد الرحمن بن ابراهيم بن سباع الفركاح برد
الله مضجعه وأكرم نزله الحمد لله كما يليق بكمال وجهه وعز جلاله لا اله الا الله عدة للقاءه هذا بيان حكم الغنائم
على ما شهدت به مغازي رسول الله ...

Eserin Muhtevâsı: el-Firkâh (ölm. 690/1291), eserin başında, eseri yazma amacının Resûlullah'ın megâzisine göre ganimetlerin hükmünün açıklanması olduğunu belirtir. (s. 71.) Ulemânın هذا بيان حكم الغنائم على ما شهدت به مغازي رسول الله صلى الله عليه وسلم) Ulemânın ganimetler hususunda çokça ihtilâf yaşadığını belirten el-Firkâh (اختلف العلماء في قسم الغنائم) (s. 71), Resûlullah'ın savaşlarında ganimet hususunda yaptıklarından hareketle istikrâ/tümevarım metodu ile değerlendirmeler yapacağını belirtir (هذه المقالة استقراء افعال رسول الله صلى الله عليه وسلم في) (s. 71) Öncelikle o, Bedir ganimetlerinin savaşa katılmayanlara da dağıtıldığı üzerinde durur (فاول ذلك غنائم بدر قسم رسول الله صلى الله عليه وسلم منها لم يشهدا وربما) (s. 71) مغازيه وقسمة المغانم .. (s. 71) فضل بعض حاضريها على بعض .. ان فتح صلى الله عليه وسلم مكة والشافعي رضي الله عنه) يقول انه فتحها عنوة مع انه يوافق غيره من العلماء على النبي صلى الله عليه وسلم لم يقسم منها مالا ولا عقارا ولا el-Gazzâlî'nin *el-Vasî'teki* ifâdeleri sebebiyle Mekke'nin fethi Şâfiî literatüründe tartışılmıştır. *el-Vasî'teki* ifâde şu şekildedir: Mekke'nin evleri ve arazileri Şâfiî'ye göre bunlar mülktür. Sahiplerinin bunları satması caizdir. Onun Mekke anveten fethedildi ifadesi Mekke'ye Resulullah savaşılır diye savaş için hazırlıklı gitmiştir anlamındadır... Şâfiî Mezhebinde ve hılaf kitaplarında Mekke Şâfiî'ye göre sulhen fethedildi. (el-Gazzali, 1997: VII, 42). Şâfiî'nin Mekke'nin anveten/zorla ve güç kullanılarak feth edildiği sözünü esas alarak, Resulullah'ın, buna rağmen, ganimet paylaşımı yapmadığını vurgular, daha sonra "şayet bu (yani ganimeti savaşçılara dağıtmamak) câiz olmasaydı, "Resulullah bunu yapmazdı" ifadesini kullanır (فقد رأى عليه) s. السلام أن يدع هذه المغانم لمن كانت في يده ولا يقسمها على من غنمها ولولا جواز ذلك ما فعله عليه السلام) (s. 72). Daha sonra, Huneyn savaşı üzerinde duran el-Firkâh, burada da, Mekkelilere ganimetten fazla hisse verilmesini, Ensâra bir şey verilmemesini de, ganimet taksiminde imamın maslahat gördüğünü yapacağı konusunda önemli bir delil olarak sayar.

ثم غزا صلى الله عليه وسلم حنيناً فقسم غنائمها فاكتر لاهل مكة من قريش القسم واجزل لهم وقسم لغيرهم ممن خرج الى حنين حتى ان يعطي الرجل الواحد مائة ناقة والاخر ألف شاة ومعلوم ان لم يحصل لكل حاضر في هذه (s. 72.) Bu örnekler ışığında, Resulullah'ın iktizâ-yı hâle göre ganimet taksimini yaptığını belirten el-Firkah, Hz. Ömer'in Sevad arazisi ile ilgili uygulamalarını (önce savaşçılara dağıttığı, sonra geri alıp sonra Müslümanlara vakf ettiği) da bu konuda örnek olarak göstermektedir. (فان عمر بن الخطاب) s. 73. Bu رضي الله عنه قسم أرض السواد بين الغانمين فاستغلوها سنة أو سنتين ثم رأي ان يقفها على المسلمين konuda tartışmalar için ayrıca bkz. Ahmet Hamdi Furat, 2009: 197- 233)

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ (41 Sûresinin Enfâl el-Firkah, kendisine وَاذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأِذِينَ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّفَاقُ مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ (7 Sûresinin Haşr ve (الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَلِلرَّسُولِ وَآذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَأِذِينَ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) âyetleriyle itiraz edilebileceğini belirtir. Buna üç cevabın verileceğini belirtir:

Birinci cevâp: Taberî'nin, bazılarında rivâyet ettiği: humus, Resulullah'ın hayatında sadece ayette zikredilenlere aitti. Çünkü, o humusu yerlerine koyuyordu, Resulullah ölünce, batıl oldu ve (Muvahhidin) e döndü (ان الامام محمد بن جرير الطبري حكي) عن بعضهم أنه قال ان هذا الخمس انما لمن ذكر في الآية في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم لانه كان يضعه s.74. Bu lafızla Taberî'nin *Tefsir* ve *Tarih*'inde herhangi bir rivâyet bulunmamaktadır. Bu manayı ihtiva eden rivayetler için bkz. Taberî, 1415: XIII, 559) rivayetidir.

İkinci cevâp: Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Resûlullah'ın yakınlarına (zilkurbâ) hisse vermemiştir. Bu da ganîmet ayetinin gereğinin yapılmadığı, ganîmet hususunda, imamın tasarruf hakkının olduğunun bir delilidir. O, bunu desteklemek için Hz. Ali'den gelen şu rivayeti zikreder. "Resulullah'ın hayatı boyunca ben taksim ettim. Sonra buna, Hz. Ebu Bekir de beni vazifelendirdi. Aynı iş, Hz. Ömer (radiyallahu anh) devrinin son senesine kadar bende devam etti. O yıl (fetihlerden dolayı) bol mal gelmişti. Bizim hakkımızı yine ayırdı ve bana gönderdi. Ben: "Bu sene ihtiyacımız yok, Müslümanların ihtiyacı var, onlara ver!" dedim. O da bu hisseyi Müslümanlara dağıttı. Artık, Hz. Ömer'den sonra kimse beni bu işe çağırmadı" (ما روى عن علي رضي الله عنه قال ولاني رسول الله) صلى الله عليه وسلم الخمس فقسمته حياته ثم ولانيه ابو بكر قسمته حياى ابي بكر ثم ولانيه عمر فقسمته حياة عمر حتى كان اخر سنة من سنى عمر أتاه مال كثير فعزل حقنا ثم ارسل الي فقال هذا مالكم فخذوه فاقسمه حيث كنت تقسمه فقلت يا أمير المؤمنين بنا عنه اليوم غنى وبالمسلمين اليه حاجة فرده عليهم تلك السنة ثم لم يدعنا اليه احد بعد s. 75. Ebu Dâvud, Kitâbu'l-Harâc ve'l-Îmâre ve'l-Fey', 20.)

Üçüncü cevâp: İmam Şâfiî'ye göre seleb (Öldürülen bir kimsenin üzerinde elbise namına ne varsa. M. Erdoğan, 1998: 501.) ve nefelin (Gazilere tahsis edilen mallar, sehimlerinden ziyade olduğu cihetle bu adı almıştır. 1998: 451.) câiz olması, ganimet ayetinin tahsis edildiği anlamını taşır. Burada el-Firkah, ganimet ayetinin ganimet alınan tüm malları kapsamasına rağmen, seleb ve nefelin İmamın izni şartıyla Şâfiî ve diğer fukahannın nezdinde caiz olduğunu belirtmektedir. Bu da âyetin tahsisi anlamını taşır. Böylelikle ganimet ayetindeki âmm lafız tahsis edilirse, delaleti kati olarak kalmaz. Bunun tevile hamli böylelikle caiz olur.

آية الغنيمة مخصوصة باجماع فانها في الظاهر عامة في كل مغنوم والسلب غير مخمس عند الشافعي رضي الله عنه والنفل غير مخمس عنده وعند غيره...والعام اذا خص لم يبق قطعى الدلالة على محل التخصيص فيجوز (s. 76. صرفه عن ظاهره بالتأويل....)

Muhtevâsı hakkında bilgi verdiğimiz bu esere en-Nevevî'nin verdiği cevaplar Korkud tarafından özellikle birinci meselede bizlere aktarılmıştır. Korkud, meseleye, en-Nevevî'nin yukarıda sözü geçen eserde zikretmediği, Şâfiî mezhebinden Horasan tarikatının liderliğini yapmış el-Kaffal el-Mervezî'nin fetvâsıyla başlamaktadır. Bu fetva şu şekildedir:

“Bugün bir câriye satın alırsan, onunla cinsel ilişkiye girmen helâl olmaz. Çünkü emirler, humusu/ganimetten beşte birlik hisseyi sahiplerine ayırmıyorlar ve çoğunluğu, ganimete hak kazananlara haklarını (4/5'i) vermiyorlar. Bu yüzden câriye ve kölelerin satın alınması caiz olmaz” (قال الامام الجليل ابو بكر القفال المروزي في فتاواه اذا اشترى اليوم جارية لا) يحل له وطيبها لان هواء الامراء لا تخرجون الخمس منها الى مستحقه واكثرهم لا يعطون حق الغانمين فعلى هذا (2a.) Ayasofya 3099, 2a.) لا يجوز شراء الجوارى والعبد

el-Kaffâl'in bu fetvâyı verme gerekçesi, şu şekilde izah edilebilir: Kaffal'ın yaşadığı dönemde, sultanlar savaşlardan elde ettikleri ganimetlerin humusunu Enfal sûresinin 41. âyetinde zikredildiği gibi, yani 1/5'ini dağıtmaları gereken yerlere vermek üzere ayırmamakta ve kalan 4/5'i de ganimete hak kazanan savaşçılara dağıtmamaktadırlar. el-Kaffâl da, Şâfiî bir fakih olması sebebiyle, yukarıda da izah edildiği üzere, emirlerin, 1/5 ve 4/5'i ayırmamaları sebebiyle, satın alınan cariyenin üzerinde, bu iki hisseye hak kazananlar arasında ortak mülkiyet bulunduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu cariye ve kölelerin alınması, satanların gerçekten bunların mülkiyetini ellerinde bulundurmamaları sebebiyle câiz değildir.

Korkud, bu konuda el-Cüveynî'nin (Abdullah el-Cüveynî (ölm. 438/1047), Abdullah b. Yusufet-Tâî el-Cüveynî tefsir, fikh, usul, Arapça ve edebiyat ilimleriyle uğraştı. *et-Tefsir el-Kebir*, *et-Tahlis fi Usuli'l-fikh*, *el-Cem' ve'l-Fark*, *et-Tebşıra* ve *et-Tezkire* isimli eserleri vardır. Kehhâle, 1957: 165.) eklemeye yaptığını ve *et-Tebşıra* isimli eserinden şunları söylediğini nakleder: “*Kitab, sünnet ve icmâ, bugün, Rum, Hind ve Türk bölgelerinden getirilen câriyelerin haram kılınmasının caizliğinde mutabıktır. Bunların haramlığı ancak, İmam tarafından taksimi iyi yapan birisinin atanması ve bu şahsın taksim hususunda hayıf ve zulüm olmadan taksim etmesi ile ortadan kalkar. Bu, az olsun çok olsun, ganimetlerden humusun sabit olması sebebiyledir. Mülkiyetten kurtarılması için sahih bir taksimden başka bir yol yoktur. Müşterek câriyeyle bütün ortakların cinsel ilişkiye girmesi haramdır. Bu haram kılmada hissesi çok olan ile az olan arasında bir fark yoktur*” (اصول الكتاب والسنة والاجماع متطابقة على تحريم وطى السراري) اللاتي يجلبن اليوم من الروم والهند والترك الا ان تنصب في المغانم من جهة الامام من يحسن قسمتها فيقسم من غير حيف وظلم في قسمتها وذلك لان الخمس في القليل والكثير el-Cüveynî, 1994: 603-4; Ebu Muhammed el-Cüveynî'den yapılan bu nakil çeşitli dönemlerde İslam Hukuk Literatüründe tartışılmıştır. el-Kâdî Zekeriyya'nın (ölm. 926), İbnu'l-Mukri'nin Ravzu't-Talib (ölm. 837) isimli eserine yaptığı şerh *Esnâ'l-Metâlib Şerhu Ravzi't-Tâlib*'de "lâ yemlikune'l-ganimete lâ bi'l-kısmeti ve'l-ihtiyar" bahsinde (C. XXI, s. 29).. Esas olarak, el-Cüveynî'nin açıklamaları konuya açıklık getirmektedir. Cüveynî, İmamın taksim

yapmasının zaruri olduğunu belirtmekte, ayrıca bu câriyelerle müşterek hissenin oluşması sebebiyle istifraşın da caiz olmadığını ifade etmektedir.

Korkud, Tacuddin b. Sibâ şeklinde ifade ettiği el-Firkah’ın, *Kitâbu’z-zeri’a ilâ ilmi’ş-şeri’a* (Bu eser Korkud tarafından *K. ez-Zeria ilâ İlmi’ş-Şeria* olarak kaydedilmiş ise de eser *İzâhu’l-Meknûn*’da *Nehcu’z-Zeria ilâ İlmi’ş-Şeri’a* olarak kaydetmiş hatta evveluhusunu da vermiştir. Bağdatlı İsmail Paşa, t.y.: 693.) isimli eserinden de konu ilgili alıntı yapmaktadır. Bu alıntı şu şekildedir:

Zamanımızda, ganimetten bu şekilde elde edilen mâl şüpheden hâlis değildir. Çünkü fukâha tarafından meşrû görülen bir şekilde taksim edilmemektedir. Ganimetten ayrılması gereken radh çıkarılmamaktadır. Radh (savaşa) bir iş için gelmişlerin aldığı küçük atâdır. Bunlar, kadın gibi köle gibi pay sahiplerinden değildir. Radh, kâfirin üzerindeki kıyafet ve süs eşyası gibidir. Aynı şekilde ganimette zilkurbanın hissesi de ayrılmamaktadır. Zilkurba, Beni Hâşim, Beni Muttalib’dir. Bu zamanlarda ganimetten ayrılması gerçekleştirilemez. Şâfiînin kavline uygun olarak -atlıya üç hisse, piyadeye bir hisse- taksimi gerçekleşmemektedir. Bu yüzden zamanımızın fakihleri bu şekilde alınmanın da haram olduğu şeklinde fetva vermişlerdir. Onlarla cinsel ilişkiye girmek caiz değildir.... Hasılı bu mallarda şüphe vardır. Şayet Sultan alınması için hüküm verir ve hükmü uygulanırsa helal hale dönüşür. Gariptir ki zamanımızın fakihleri ve kadıları, buna sözde muhalefet ediyorlar ve bunun haram olduğunu söylüyorlardı. Hem de kendileri başkalarının haklarında bunu yapıyorlar. Önde gelen fakihlerden bu ganimetlerden elde edilmiş sebâyadan satın almayan hemen hemen yok gibidir. Aynı şekilde davalılar bu konuda davalıyorlar. Alışveriş, redd ve nesep hakkında. Bu hususta durumun gerçeğini bilmelerine rağmen imlak/mülk sahibi olma ile hüküm verdiler. Acâyip tenakuzlardan birisi, Hanefî âlimlerden birisine bu durum hakkında sorulması ve onun bunun haram olduğuna fetva vermesidir. Bu durum üzerine, sultan ona çok mal gönderdi. O kabul etti. Ve imlak tasarrufu ile tasarrufta bulundu.

Yukarıda sözü geçen ifadelerden en dikkat çekici olanı ve el-Firkah’ın acayip bir tenakuz olarak belirttiği Hanefî bir alimin bu konuda verdiği fetvâdır. Zira, Hanefîler yukarıda bahsedildiği üzere bu konuda Sultan’ı muhayyer bırakmaktadırlar.

Korkud, Tacuddin b. Sibâ olarak ifade ettiği Tacuddin el-Fizârî (el-Firkah)’nin yukarıda zikredilen hususu garip bulduğunu belirtir. Firkah, buna itiraz etmiş ve şu şekilde fetva vermiştir. “*İmâmın ganimetleri hemen taksim etmesi veya humusu çıkarması gerekmez. Bazı ganimet sahiplerini üstün tutma ve bazılarını da mahrum etme hakkı vardır* *لا يوجب عليه قسمة الغنائم بحال ولا تخميسها وله ان يفضل وان يحرم بعض الغانمين*”. (Esas olarak, bu ifadeler bu risaledeki en temel tartışmayı ortaya koymaktadır. el-Firkah, Hanefîler gibi elde edilen ganimet üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabileceği kanaatinde iken en-Nevevi bunun mümkün olmadığını, bu mal üzerinde ganimin dediğimiz ganimete hak kazanan savaşçıların hakkı olduğunu belirtir.) Korkud, el-Firkah’ın vehme dayalı deliller kullandığını belirterek, onun düşüncelerine muhalif olduğunu belirtir. Bu konuyla ilgili ayrıca şunları da ifade eder: *Bunun üzerine en-Nevevî, onun bu sözlerine muâriz oldu. el-Firkah da ona cevap vermekte zaafa düştü. en-Nevevî, “فاجاب واطاب واتقن واصاب”. cevap verdi, iyi yaptı, tamamladı, isabet etti (3b).*

Korkud, eş-Şeyh Takıyuddin es-Sübki'nin, *Şerhu'l-Minhâc*'ına atıf yapmakta, es-Sübki'nin bu eserinde Nevevî'nin sözlerini naklederken el-Firkah'ın sözlerini de naklettiğini ve onlara parça parça cevap verdiğini kaydetmektedir (4a).

Korkud, birinci bölümde, en-Nevevî'nin yukarıda sözü edilen *Mes'elelu Vucûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kısmeti Bâkiha* isimli risalesini tamamen diyebileceğimiz bir şekilde kaydetmektedir. Bu risale şu soru ile başlamaktadır: *Soru soranlar, kâfirlerin mallarından kahr ile elde edilen câriyeler, çocuklar, hayvanlar ve eşyalar gibi menkul ganimetlerin hükmü hakkında sordular. Bunların humusu çıkarılmamış ve şer'i taksimleri yapılmamışsa ve İmam da ganimet alınmadan önce "kim bir şey alırsa, o onundur" dememişse, bunlara yönelen kimse için bu mallar helal midir?* Buna, Nevevî, şu şekilde cevap vermektedir: *Savaşçı için seleb, ancak ganimetten önce İmanın izni şartı ile câizdir. Dârulharpte, dârulislama ulaşmadan önce ganimet malından yemek, aynı şekilde hayvanların yiyecekleri de aynı şartlıdır. Nefel de aynı şartlıdır. Bunun dışındakiler câiz değildir. Birinin bunlardan alması caiz değildir. Cariyelerle cinsel temasa girmek de câiz değildir. Aynı şekilde, onlarla kuble, lems ve nazar şeklinde istimta da caiz değildir. Bunun haram olmasının sebebi ikidir: birincisi şer'i taksimin yapılmaması, ikincisi tahminin yapılmaması. Çünkü tahmis ve taksim Müslümanların icmâi ile vaciptir, humusun sarf yerleri ve hakkedenleri hakkında ihtilaf olsa da bu hususta herhangi bir ihtilâf yoktur* (Korkud, 4a-4b).

en-Nevevî, bu konuda Kitab, sünnet-i müstefize (her üç tabakada da üç veya daha fazla kimseden rivayet edilen hadis) ve icmâ-ı ümmetin olduğunu kaydeder. Öncelikle ganimet ayetini (Enfâl VIII/41) kaydeder. Buhârî ve Müslim'de İbn Abbas'ın rivayet ettiği (أمرکم باریع وانهاکم عن اربع الايمان بالله شهادة ان لا اله الا الله واقام الصلوة وابتاء الزکوة وصيام) (Hz. Peygamber (sav) de onlara dört emir ve dört yasakta bulundu: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan orucu tutmak, harpte elde edilen ganimetten beşte birini ödemenizdir" hadisi ile ganimetin tahmininin bir emir olduğunu vurgulamaktadır. Hemen peşinden nefel konusuna girmektedir. Bu bağlamda el-Firkâh tarafından nefelin ganimet üzerinde İmanın tasarruf hakkını gösteren bir delil olarak kullanıldığını burada belirtelim. Bu sebeple öncelikle nefelin Resulullah tarafından uygulandığı ile ilgili bir rivayet zikretmekte daha sonra ise bu konudaki bir rivayetle konuyu tasrih etmektedir. Birinci rivayet şöyledir: *"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderdiği seriyelerden bazı kimselere, seriyenin tamamının elde ettiği ganimetlerden hariç, özel olarak kendine hâs humustan verirdi. Fakat bu hisselerin hepsinde humus vacip idi"* (أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد كان ينفل بعض من يبعث من السرايا لأنفسهم خاصة سوى قسم عامة الجيش Buhari, Hums, 15, Megazi, 57; Müslim, Cihad, 35.) Bu rivayet nefelin Resulullah tarafından uygulandığını göstermektedir. Hemen sonra, Beyhaki'de Amr b. Şuayb kanalıyla gelen bir başka rivayeti belirtmiştir. Bu rivayet şu şekildedir: Nebi (sav) ganimet alma farızasının farz kılınmasından önce nefel veriyordu. "Bir şeyden ganimet aldığımız zaman" ayeti inince verdiği nefeli vermeyi bıraktı. Bu artık humusun beşte biri (Allah'ın sehmi ve Nebi'nin sehmi) haline geldi. (ان النبي صلى الله عليه وسلم كان ينفل قبل ان تنزل فريضة الخمس في المغنم فلما نزلت آية ما غنمتم من شيء فان الله خمسته ترك النفل الذي كان ينفل وصار ذلك الى خمس الخمس سهم الله تعالى وسهم النبي el-Beyhaki, Sünen, VI, 14.) Nevevî ve

dolayısıyla Korkud bununla sahih bir isnad olduğunu belirtir (7a). Bahsettiğimiz bu hadislerin yanında Nevevî kendisini destekleyen başka hadisleri de zikretmiştir (Bkz. s. 29- 31). Fakat en-Nevevî'nin ve dolayısıyla Korkud'un zikrettiği bu hadisler 4/5'in dağıtıldığını ifade ettiği gibi, bunun yanında nefelin Resulullah tarafından bir zaman uygulanmış olmasına rağmen daha sonra ayetin inmesiyle beraber bundan vaz geçildiğini belirtir.

en-Nevevî, daha sonra *fasıl* diye bir başlık koyarak bir başka konuya geçmektedir. Burada İmamul-Haremeyn el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) bir fetvâsını nakletmektedir. Bu fetvâ şu şekildedir: *Kitab, Sünnet ve İcmânın asılları, Rum, Hind, Türk bölgelerinden getirilen câriyelerle cinsel ilişkiye girilmesinin harâmlığında mutâbıktır. Ancak, İmanın ganîmet hakkında hayf ve zulüm olmadan taksimi iyi yapabilecek birisi ataması halinde durum başkadır. Çünkü humus, az olsun çok olsun ganîmette vâciptir. Müşterek hisseli câriye ile cinsel ilişkinin bütün ortaklar için harâm olduğunda ihtilaflı yoktur. Hissesi az olan ile çok olan arasında bu haramlık hususunda bir fark yoktur* (قال الشيخ الامام ابو محمد الجويني في آخر كتابه التبصرة في الوسوسة اصول الكتاب والسنة والاجماع منعقد على تحريم وطى السراري اللواتي يجلبن اليوم من الروم والهند والترک الا ان يتنصب من جهة الامام من يحسن قسمتها فيقسمها من غير حيف لان الخمس واجب في قليل الغنيمه وكثيرها قال لا خلاف ان الجارية المشتركة بحرم وطئها Nevevi, s. 31; el-Cüveyni, 603.) Bu fetvâ, yine savaşçıların hissesinin verilmemesi dolayısıyla ortaya çıkan mülkiyet probleminden bahsetmektedir.

Korkud, yine fasıl başlığı ile bir diğer konuya geçmektedir. Bu fasılda, *"humusu/beşte biri çıkarılmamış ve şer'î taksimi yapılmamış menkul ganîmet şu an mubâhtır diyen bir adamın demesi hakkında ne söylüyorsun denilirse"* diye başlayarak el-Firkah'ın makalesinin hemen başında belirttiği âlimler bu husûsta çok sayıda, meşhur veya hafî ihtilaflarda bulundular. İmamlar, bu konuda çeşitli fiiller yaptılar. Bazıları mal ve akarı ayırdılar, bazıları akarı vakf etti, bazıları kafilere harac karşılığı iade ettiler Bunların hepsi ganîmet ve feyin hükmü İmanın re'yine racidir Bu konuda maslahat gördüğünü yapar.... Şayet imam (ona taat vaciptir) bunlardan bir şey yaparsa caiz olur. Bu mallarda tasarruf da helâl olur. ... " ifadelerini tartışmaya açmaktadır. en-Nevevî, bu iddialara şiddetli ve ağır bir cevap vermektedir. *"Bu cümle fâhiş bir hatâdır. Bunu söyleyenler icmâyı hark etmek/bozmak isteyen cesur hücumculardır. Bu cümle, mükellefin muhalefet etmesinin helal olmadığı ümmetin icmâna muhâliftir. Üstelik, bu, Kitabın ve Sünnetin nassına ve icmâ-ı ümmete aykırıdır. Bu cevap olarak, selef ve halef tüm imamların buna muhalefeti yeterlidir.* (هذا جملة غلط فاحش وخطابين وقائلها جسور هجام غير) خرق الاجماع فان هذه الجملة مخالفة لاجماع الامة الذي لا يحل لمكلف مخالفته بل هي مخالفة لنص الكتاب والسنة Nevevî, s. 32.)

en-Nevevî, daha sonra el-Firkah'ın Resulullah'ın Megazisinden bu konuda örnekler olduğu şeklinde iddiasına cevap vermektedir. Öncelikle bunu "deâvi batıla" (Nevevî, 33) olarak nitelendirir. en-Nevevî bazı megâzîde bu konuda şüphe uyandıracak bazı hususlar bulursa da bunların muayyen bir kazıyye olduğunu, umumi olmadığını ve bunların hüccet alınmayacağını kaydeder. Yine el-Firkâh gibi hadislerin mütalaası hususunda az bilgisi olan birisinin buna nasıl cesâret edeceğini belirtir. (8b-9a).

el-Firkâh'ın Mekke'nin anveten feth edildiğini söylemesine rağmen beşte birinin çıkarılmasının ve kalanının taksiminin gerekliliği ile ilgili görüşünü tenakuz olarak belirtmesi en-Nevevî tarafından sert bir şekilde eleştirilmektedir. Bunu fâhiş bir hatâ, bâtul bir nakl, Şâfiî'ye iftirâ olarak nitelemekte ve Şâfiî'nin eserlerinde böyle bir naklin olmadığını belirtmektedir. Şâfiî kitaplarının bütününde Mekke'nin sulhen fethedildiğinin vurgulandığını, İmam Gazâlî'nin *el-Vasît*'teki ibâresinin bunun aksi şeklinde düşünölmeye müsâit olduğunu fakat, Şâfiîler tarafından hüsn-i zann ile tevil edildiğini belirtir (10a-b). Huneyn ile ilgili hususa ise üç vech üzere cevap verilebileceğini belirtir. Birincisi; durumun muayyen bir kazıyye olduğu, ikincisi; verilen fazla hissenin bir şahsa değil bir gruba olduğu, üçüncüsü; bunun enfâlden ve humustan olduğudur. (Nevevî, 36-7.)

en-Nevevî sevâd arazi ile ilgili el-Firkâh'ın iddiasını eleştirmekte, Hz. Ömer'in, Hayber'de Resulullah'ın yaptığı gibi sevâd arazisini de dağıttığını, el-Firkah'ın belirttiği gibi bunların daha sonra geri alınmadığını uzun süre sahiplerinin elinde kaldığını belirtmektedir (14a). (Nevevî, 41.)

el-Firkah'ın yukarıda İbn Cerir et-Taberi'den nakl ettiği rivayet ile alakalı ise belirttiği şu husus önemlidir. “*Şayet denilirse, bir müfti, bu zamanlarda, İbn Cerir'in bu anlattıklarından hareketle, humusun vacip olmadığına fetvâ verirse, isabet etmiş olur mu? Hata mı etmiş olur? Derizki: Hatalıdır. Nass ve icmaya muhaliftir.*” (Nevevî, 43.)

Zilkurbâ'nın hissesinin verilmediği ile ilgili iddiaya ise, bu durumun tahminisn yapılmaması anlamını taşımadığını, onların hissesinin ayette zikredilen diğerlerine verilmesi gerektiğini vurgular. (Nevevî, 45) Seleb ve nefel ile ilgili iddialardan seleb ile ilgili olanın doğru olduğunu, nefelin ise batıl olduğunu kaydeder. Seleb sebebiyle artık ayetin delaletinin kat'î olmadığı şeklindeki iddiaya ise delaletin kat'î olmasının furu ve zaniyyatta şart olmadığını belirterek cevap verir”. (Nevevî, 49.)

İkinci Mesele: el-Kaffal (ölm. 417/1026) ve eş-Şeyh Ebu Muhammed (Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf b. Abdullah el-Cüveynî) (ölm. 438/1047), *Müslümanların zorla elde ettiği mallarla ilgili ifâdeleriyle* başlamaktadır. Buna göre, *birisi ya da bir grup darülharbe gizlice girse, hırsızlık şeklinde mal alsalar*, bu konuda iki görüş bulunmaktadır:

Birincisi: *Bu, alanın malı olmuştur.* Korkud; İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin (ölm. 478/1085) (Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Abdullah el-Cüveynî) *Nihâyetü'l-Matlab fi Dirâyeti'l-Mezheb* isimli eserinin *el-Kelâm fi Gazvi Tâ'ifetin bi-gayri izni'l-İmam*” (Cüveynî, 2007: XVII, 487.) bahsinde bunun “meşhur mezhep” olduğunu belirttiğini kaydeder. “*el-Kelâm 'alâ kutubi ehli'l-harb*” de ise ashâbın bunda ittifakının olduğunu belirtir. Gazzâlî'nin el-Vasît, el-Veciz ‘de vurguladığını, el-Basit’te ise karşılığını taz'if ederek tercih ettiğini kaydeder. Korkud bu noktada çok sayıda atıf yapmıştır (İmam İbn Asrun, *Safvetu'l-Mezheb fi Nihayetil Matlab*; eş-Şeyh İzzuddin, Muhtasar en-Nihaye; el-Ergiyani, Fetava. vs.). Bu bağlamda Ebu'l-Kâsım el-Fevrânî'nin (ölm. 461/1069) *el-İbane*'deki şu sözlerini nakleder: *Bir Müslümân, dâruharbe girse bir harbiden kendi isteği ile bir şey alsa sonra, onu aldığı inkar etse veya onunla kaçsa, bu ona ait olur ve beşte biri çıkarılmaz. Şayet bir harbi ile savaşa,*

onun malını alsa, bu beşte biri çıkarılacak bir ganimettir. Burada ayrıca Müslümanın emânlı olması durumunu da ayrıca el-Begavi'den (ölm. 512/1122) nakletmektedir. Bu nakil şöyledir: "Bir Müslüman dârulharbe eman ile girse ve ordan mal çalsa veya borç alsa ve dârülislama da emâna dönse, çaldığını veya istikrâz ettiğini geri vermesi gerekir. Zira eman iki taraf için de malın damânını mucib kılar". el-Kadı Ebu't-Tayyib et-Taberî (ölm. 450/1058) ve İbnu's-Sabbâg (ölm. 494/ 1101) ve bunun dışındakilerin belirttiği gibi "şayet ona eman verilmişse aldığına malik olmaz, onun onu sahibine vermesi gerekir, şayet bunu reddederse iade etmeye zorlanır".

İkincisi: bunun beşte biri çıkarılması gereken bir ganimet olduğudur. Korkud, bu görüşün, İmam el-Haremeyn'in şeyhinden hikaye ettiği fakat onun da zayıf bulunduğu görüş olduğunu kaydeder. İmamı'l-Haremeyn *Nihaytü'l-Matlab fi Dirâyetil Mezheb* eserinde bu konuda şu ifadeleri kullanır: "Ashâbımızdan "hırsızlık yoluyla alınan malın ganimet gibi humusu çıkarılır" diyenler vardır. Bu zayıftır. Fakat bunu Şeyhim rivâyet etmiştir. Şeyhim şöyle diyordu: çalınmış mal, ganimet alınan maldan, çalınmış mal konusunda sahibiyetin tekküdü için ayrılır, hırsız bundan yüz çevirmek isterse ganimet mallarının aksine hakkı düşmez (Cüveyni, 2007: XVII, 488.)

Üçüncü Mesele: "Ebu Muhammed el-Cüveynî: Bir grup, gazâ yapsa ve ganimet elde etse ve İmam tarafından ganimetlerin tayini için atanan bir emirleri olmasa, kendi aralarından birini veya kendilerinden olmayan bir başkasını ganimetleri taksim için hakem tayin etseler, ashâbımızdan hakem tayinini câiz olduğu kanaatinde olanlar için bu taksim sahihtir. Hakem tayinini sahih görmeyenlere göre ise bu câiz değildir". (Korkud, vr. 40b; Nevevî, s. 51.) Ayrıca taksim yapmak üzere tayin edilen şahsın müctehid bir fakih olması da şart koşulmuştur. Bu son şart Maverdî'nin *el-Hâvî* isimli eserinde hakem tayin edilenin şartları bahsinin ilk maddesi olarak geçmektedir.(el-Mâverdî, *el-Hâvî*, XVI, 325.)

Dördüncü Mesele: eş-Şeyh Muhammed şöyle demiştir: *Emirlerden biri, bir grubu savaş için kiralasa ve onlarla icâre lafzı ile veya onun yerine geçen bir lafızla akit yapsa, şayet onlara ücretlerini verirse, onları 4/5lik paylarından men eder. Akid yaptığı zaman bunu onlara bildirmişse, beşte dörtlük pay, onları kiralayanın olur. Fakat Resulullah'ın 1/5lik payının azli gerekir. Ancak bu 1/5lik payın azl edilmesiyle, cariyelerle cinsel ilişkiye girilmesi de caiz olur.* (Korkud, vr. 41a.)

Bu maddede paralı askerlerin onlara ödenecek bedel karşılığı ganimetten mahrum kılınabileceği üzerinde durulmuştur. Şayet bu durum onları akit yapılırken bildirilmiş ise onları ganimetten mahrum kılmanın caizliği olduğunu belirtmektedirler.

Beşinci mesele: en-Nevevî, el-Firkâh'a reddiye yazdığı cüzde şunu söylemiştir: *Müslüman askerinin girdiği ve düşman savaşçıların oradan kaçtığı, Müslüman askerlerinin orada kadınlar, çocuklar ve asker olmayan erkekler, hayvanlar, eşyalar buldukları kâfirlere ait bir belde hakkında ne diyorsun?* en-Nevevî, bu soruya şu şekilde cevap vermektedir: *Bu, ganimettir. Zira ganîmet, at ve deve sürerek elde edilendir.* en-Nevevî, sorulan bu soruda ganimet sıfatını uygun bulmaktadır. (Korkud, 41b vd; Nevevî, 49.)

Altıncı mesele: *Nevevî, Fetavâsında şöyle demiştir: Sultan, ordusundan bir adama ganimetten bir şey verse ve sultan, ganimetten 1/5lik payı da çıkarmamış ve kalanı da şer'i olarak taksim etmemişse, eline bu mal geçene beşte biri çıkarmak vâcip olur. Ganimete hak kazananlardan herbirisinin hisseleri ölçüsünde ganimetten aldıklarını bilinceye kadar 4/5'den istifade etmesi câiz olmaz. Eğer bunu hak sahiplerine vermek müteazzir olursa, diğer zayı mallar gibi bunu da Kâdı'ya verir.*

Bu fetva, esasında, bu risalenin yazılma sebebiyle alakalıdır. Anlatılan husus, Sultan'ın ganiyetten 1/5'ini çıkarmaması ve dolayısıyla 4/5'ini savaşçılara dağıtmadığı bir durumda kendisine ganimetten hisse verilen adamın ne yapacağıdır. Nevevî, 1/5'i çıkarması ve hisse sahiplerine hisselerini vermesi gerektiği vurgulamakta ve eğer bunu yapamazsa zâyi mallar gibi kâdıya teslim hususu üzerinde durulmuştur.

Yedinci mesele: eş-Şeyh Ebu Muhammed, **et-Tefsira** isimli eserinde şöyle demiştir: Ganimete hak kazananlardan varlıklı birisi sahih bir taksim olmaksızın sahip olduğu cariyesini azad etse, kendi hissesini âzâd etmiş olur ve sahih mezhebe göre bu azad edilmiş kalana da sirayet etmiş olur. Fakat onunla evlendirmek isterse, ihtiyat, hakimnin izninin azad edenin iznine eklenmesidir. (Korkud, 41b vd; Nevevî, 51.)

Hâtime Bölümü: Bu bölümün başında Korkud, "bu makama ulaşınca -ki bununla Mısır'ı kasdettiğini sanıyorum- *Mesâ'il-i Halebiye* isimli esere ulaştım" ifadesiyle es-Sübki'ye (ölm. 756/) âit *Kazau'l-Ereb fi Es'ileti Haleb* isimli bir eserden uzunca alıntı yapmaktadır. Bu alıntı adı geçen kitabın 65. Meselesindedir. Esas olarak Sübki'nin bu eserinde de çeşitli eserlerden alıntılar yapılmıştır. Bu bölümün hemen başında el-Cüveynî'nin *et-Tefsira fi'l-Vesvese* isimli eserinde "K. el-İbda ve'l-İhtiyat" bölümüne atıf yapılmaktadır. Bu alıntı şu şekildedir: *Kitab, Sünnet ve İcmânın asılları, Rum, Hind, Türk bölgelerinden getirilen cariyelerle cinsel ilişkiye girilmesinin haramlığında mutabıktır. Ancak, İmamın ganimet hakkında hayf ve zulüm olmadan taksimi iyi yapabilecek birisi ataması halinde durum başkadır. Bu beldelerden getirilen cariyelerin hükmü nedir? (Cüveynî, Tabsira, 603.) Buna Sübki, öncelikle Cüveynî'nin verdiği cevap ile başlamaktadır. "eş-Şeyh Ebu Muhammed'in K. et-Tabsira isimli eseri en güzel eserlerdendir ve nevinde tektir. Bu konudaki sözü esnasında buna ruhsat vermiştir. Kısmet ortaya çıkınca, şayet tahkime cevaz verirsek, ve yine itkten sonra evlenmesine de Kadı'nın ve mu'tkin izni ile cevaz vermiştir. Bu konudaki sözü, asrımızda bu konudaki ihtiyat, memlukat ve harairden uzak durmaktır. Onun söylediğinin vera' olduğunda şüphesiz yoktur. (Mesâil-i Halebiye, 540.)*

Bu konuda harama düşmek korkusundan şüpheli şeylerden kaçınılması gerektiğini belirten es-Sübki, bu konuda bağlayıcı hükmün şu olduğunu belirtir: *Şayet câriye sagîre ise ve durumunu bilmiyorsa, ki bununla ne suretle ele geçirildiği kastedilmektedir, sahibinin bu konuda sözü nazar-ı dikkate alınır, eğer kebîre yani büyük ise ikrarı bu konuda dikkate alınır. Bu konuda vera' müstehaptır. (Mesâil-i Halebiye, 540-1.)*

Şehzâde Korkud, bu konuda "ekulu" ifadesini kullanarak bu durumla ilgili bazı soruları gündeme getirmektedir. Korkud'un gündeme getirdiği durum şöyledir: *Şayet cariye birinci bayinin satışında susar, sonra alış verişin bitişinden sonra, nasıl huruc ettiği hakkında itirazda bulunursa, ganimet veya fey olduğunu iddia etse ne olur? Bunu*

Korkud, Şeyh el-Kâdı Zeynuddin Ebû Yahyâ Zekerıyya el-Ensârî (ölm 926)'ye sormuş (926 yılında Mısır'da vefat etmiştir ve *Ravzatu'-Talibin* isimli eserin muhtasarı Ravzu't-tâlib'in (İbn Ebi Bekir el-Mukrî) şerhi olan Esnâ'l-Metâlib'in yazarıdır.), ondan şu cevâbı almıştır: *Şayet câriye, satışı esnasında sussa, halini açıklamasa, daha sonra kendisinin tahmisin yapılması gereken ganimet veya fey olduğunu açıklasa, daha önce bunu ikrar etmişse, helal olmaz, çünkü bu konuda asıl tahmisin yapılmamış olması keyfiyettir.* el-Kadı Zeynuddin bu konuda es-Sübki'ye atf yapmaktadır. (Korkud, 53b)

Korkud, *Mesâ'il-i Halebiyye*'den altıntıya devâm etmektedir. es-Sübki, câriyenin durumunu bilmesi halinde çeşitli durumların ortaya çıkacağını beş madde halinde sıralamıştır (*Mesail-i Halebiye*, 541). es-Sübki, bunun akabinde, yukarıda geçen eş-Şeyh el-Fizari'nin şu konuda hata yaptığını belirtmektedir: *Fey' ve ganimet, İmam'ın re'iyine racidir, İmam maslahat gördüğünü yapar, bunun üzerine bir küçük kitap kaleme aldı ve ona er-Ruhsatü'l-Amime fi Ahkami'l-Ganime (ganimet ahkâmı üzerine umumi ruhsat) ismini verdi. Muhyiddin en-Nevevî, ona muâriz oldu ve bir küçük kitapta mükmmel bir şekilde ona cevap verdi. Doğru kesinlikle onunladır.*

es-Sübki'nin bu noktada belirttiği husus önem taşımaktadır. "Resulullah'ın gazalarını ve seriyelerini araştırdım, ganimet ve feyden elde edilen herşeyin, Kur'an'ın delalet ettiği şekilde taksimi ve tahmisi yapılmıştır." Burada Bedir savaşı üzerine yoğunlaşmaktadır, Enfal suresindeki (قل الانفال لله والرسول) âyeti gereği Resulullah'ın savaşa katılmayan 7 veya sekiz kişiye de hisse verdiğini fakat ganimet ayet indikten sonra vakaya katılmayan kimseye Resulullah hisse vermediği belirtilmiştir (*Mesail-i Halebiye*, 542.).

Bu bölümde, Korkud, *Mesâ'il-i Halebiyye*'den uzun alıntılar yapmaktadır. Esas olarak burada belirtilen hususlar özellikle birinci bölümde konuyla ilgili tartışmaların hatırlatılmasından ibarettir.

Değerlendirme

Şehzade Korkud'un, XVI. asır dikkate alındığında, özellikle Osmanlı coğrafyasında, dönemin önemli fakihlerinden birisi olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Onu dönemin fakihlerinden ayıran en önemli husus, Osmanlı Hanedanının bir üyesi olması yanında, Hanefîliğin yaygın olduğu hatta resmi mezhep olarak uygulandığı bir bölgede eserler veren bir Şâfiî fakih olmasıdır. Her ne kadar yukarıda sözü geçen eserleri, büyük ölçüde Şâfiî kaynaklardan yapılan alıntılardan oluşmuşsa ve ayrıca Şehzade Korkud'a ait bilgiler oldukça sınırlı da olsa da, bu durum, onun Şâfiî mezhebini seçmesi ve bu mezhep üzerine eserler yazmasının önemini gölgeleyememektedir.

Şehzade Korkud'un bir diğer önemli özelliği ise dönemindeki uygulamaları ciddi şekilde eleştiren eserler kaleme almasıdır. Yukarıda hakkında ayrıntılı bilgiler sunduğumuz *Hallu'l-İşkâl fi Hilli Emvâli'l-Küffâr* isimli risâlesinde ganimet hukukunun işleyişini esastan tenkid etmektedir (Bu konu çeşitli vesilelerle Ebussuud'un Maruzat'ına atf yapılarak İslam Hukuku literatüründe tartışılmıştır. *هل بجل وطء الإمام المستترأة من العزاة الآن حيث وقع الشنباة في قيمتهم بالوجه المسروع ؟ فأجاب : لا توجد في زماننا قسمة شرعية لكن في سنة ثمان وأربعين وتسعمائة وقع التنفيل الكلي فبعد إعطاء الخمس لا تبقى شبهة* İbn Nuceym, t.y.:

VIII, 555; Haskefi, 1995: IV, 336.. Bunun akademik bir kaygıyla yazılmış fikhî bir mesele olmayıp Sultanların uygulamalarını da ciddi anlamda eleştiren bir husus olduğunu da burada hatırlatmamız gerekmektedir. Diğer taraftan özellikle cariyelerin mülkiyeti ile alakalı olması sebebiyle sosyal yaşamı da ilgilendiren bir konudur. Şehzade Korkud, sadece bu eserinde değil yine yukarı zikredilen *Da 'vetu'n-Nefsi's-Tâliha* (طالحة) *ila'l-a'mâli's-Sâliha bi-âyâti'z-zâhire ve'l-beyyinâti'l-bâhire* isimli eserinde ise Fatih Kânunnâmesindeki nizam-ı âlem için kardeş katli hususunu -her ne kadar kanunnamenin ismini vermese de- ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Bahsi geçen bu iki önemli husus, Şehzade Korkud'u İslam Hukuku Tarihi'nde isminden söz edilmesi gereken bir fakih olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Bağdatlı İsmail Paşa (t.y.), *İzâhu'l-Meknûn*, Lübnan.
- el-Cüveyni (2007), *Nihayetü'l Matlab fi Dirayetil Mezheb*, thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, Beyrut
- Edirneli Sehî (1325), *Tezkire-i Sehî*, naşir Mehmed Şükrü, y.y..
- el-Gazzali (1997), *el-Vasît fi'l-Mezheb*, Darusselam.
- en-Nevevî (t.y.), *el-Mecmû' Şerhi'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutii, Cidde.
- Erdoğan, Mehmet (1998), *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- es-Sübkî (1993), *Mu'îdu'n-Na'am ve Mübidu'n-Nakam* (2. Bsk.), (thk. Muhammed Ali en-Neccar, Ebu Zeyd Şibli, Kahire.
- Furat, Ahmet Hamdi (2009), *Hanefî Mezhebinin İlk Oluşum Dönemi, Kufe Ekolü (Sosyal Yapının Hukuka Etkisi)*, İstanbul 2009.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, Fatih 4465.
- el-Haskefi (1995), *ed-Durru'l-Muhtar*, Beyrut.
- Hoca Sadedin (1279), *Tâcu't-tevârih*, İstanbul.
- İbn Kâdî Şühbe (1407), *Tabakât eş-Şâfiyye*, Beyrut.
- İbn Nüceym (t.y.), *el-Bahru'r-Râik*, Beyrut.
- Kehhale (1957), *Mu'cam el-Muellifîn*, Dimaşk.
- Kınalızade Hasan Çelebi (1981), *Tezkiretü's-şu'arâ*, Ankara.
- Latîfî, *Latîfî Tezkiresi*, (sad. Mustafa İsen), Ankara 1990.
- Muhammed b. Ahmed b. İyâs el-Hanefî el-Mısırî (1960), *el-Muhtâr Bedâ'i'u'z-zühûr fi vekâ'i'd-dühûr*, y.y.
- Müneccimbaşı (1285), *Câmi'ü'd-düvel*, Matbaa-i Amire.
- Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb ve'l-Elkâb*, Halet Efendi 628.
- et-Taberî (1415), *Camîu'l-Beyân*, Beyrut.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1960), “Beyazıt'ın Oğullarından Sultan Korkud”, *Belleten*, c. XXX, sayı: 120, 539- 592.